

BS/97/2010

BITWA POD GRUNWALDEM

W PAMIĘCI ZBIOROWEJ POLAKÓW

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku
4 lutego 2010 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Żurawia 4a, 00-503 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

W tym roku przypada 600. rocznica bitwy pod Grunwaldem, jednej z największych bitew średniowiecznej Europy. Wydarzenie to zachwiało ówczesnym łaodem politycznym na kontynencie. Batalia, która miała miejsce 15 lipca 1410 roku na polach grunwaldzkich, na stałe zagościła w kanonie polskiej pamięci zbiorowej, stając się również eksponowanym elementem kultury materialnej. Czy tak odległe fakty mogą mieć znaczenie dla współczesnego człowieka? Czy Polacy pamiętają o wydarzeniach sprzed sześciu wieków? Starając się znaleźć odpowiedź na te pytania zapytaliśmy badanych¹, czy bitwa pod Grunwaldem może obecnie stanowić powód do dumy czy też jest już tylko wydarzeniem z przeszłości, obecnym jedynie na kartach podręczników historii. Postanowiliśmy również dowiedzieć się, jakie miejsce wśród wydarzeń stanowiących kanon polskiej pamięci zbiorowej zajmuje grunwaldzka bitwa. W tym celu poprosiliśmy badanych o wymienienie wydarzeń mających według nich największy wpływ na losy kraju oraz takich, które obecnie mogą stanowić powód do dumy lub wstydu. Otrzymane dane porównaliśmy z danymi z 1987 roku², co w pewnym stopniu pozwoliło uchwycić przemiany, jakie zaszły w pamięci zbiorowej społeczeństwa polskiego w ostatnich dwudziestu kilku latach.

Obecnie obchodom rocznic wydarzeń historycznych często towarzyszą ich inscenizacje. Również przy okazji kolejnych rocznic wiktorii grunwaldzkiej już od lat dziewięćdziesiątych organizowana jest inscenizacja bitwy. W sondażu zapytaliśmy Polaków, czy kiedykolwiek widzieli jakieś inscenizacje wydarzeń z przeszłości i czy sami należą lub znają kogoś, kto należy do grup zajmujących się odtwarzaniem wydarzeń historycznych.

---

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (241) przeprowadzono w dniach 10–16 czerwca 2010 roku na liczącej 977 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

² Badanie „Historia i terażniejszość” przeprowadzono w dniach 7 listopada – 28 grudnia 1987 roku na liczącej 1374 osoby reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

NAJWAŻNIEJSZE WYDARZENIA Z HISTORII POLSKI

Badani proszeni o wymienienie najbardziej przełomowych dla losów naszego kraju wydarzeń historycznych wskazywali w pierwszej kolejności zdarzenia niezbyt odległe, sytuujące się w XX wieku. Prawie co czwarty ankietowany (23%) wymienił upadek komunizmu w 1989 roku. Prawie tyle samo respondentów (22%) wskazało w tym kontekście II wojnę światową. Dla jednej piątej badanych (20%) wydarzeniem, które w znaczący sposób wpłynęło na losy Polski, był wybór Karola Wojtyły na papieża, a dla niemal takiej samej grupy (18%) – powstanie i działalność NSZZ „Solidarność”.

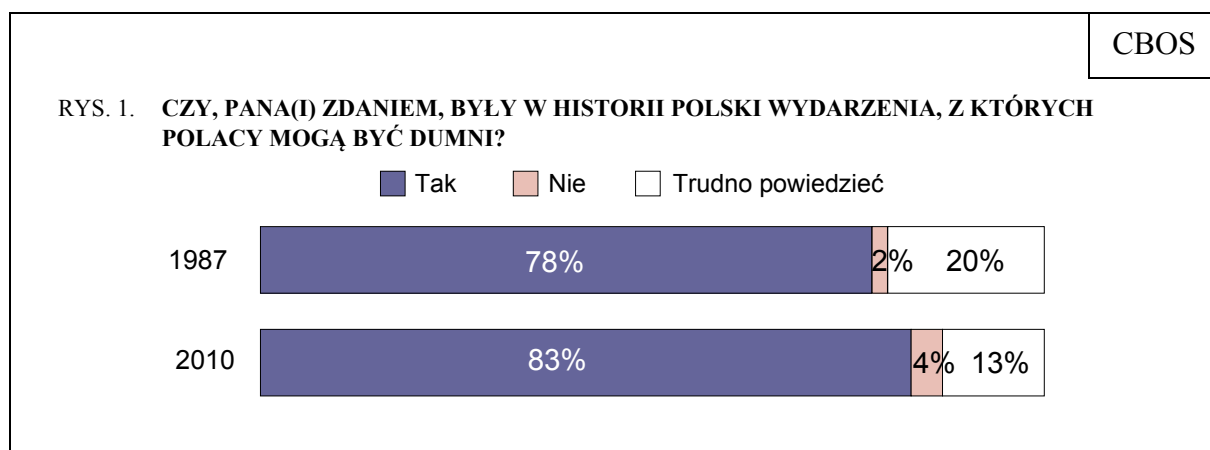
		CBOS
W przeszłości Polski można znaleźć wiele przełomowych dla losów naszego kraju wydarzeń. Proszę wymienić te wydarzenia z przeszłości Polski, które, Pana(i) zdaniem, miały największy wpływ na losy naszego kraju		(N=977)
Upadek komunizmu (Okrągły Stół, wybory parlamentarne 4 czerwca 1989)	23%	
II wojna światowa, okupacja – ogólnie	22%	
Wybór kardynała Karola Wojtyły na papieża	20%	
Powstanie i działalność NSZZ „Solidarność”	18%	
Rozbiory Polski	9%	
Katastrofa prezydenckiego samolotu pod Smoleńskiem	8%	
Odzyskanie niepodległości w 1918 roku	8%	
Stan wojenny	7%	
Pontyfikat Jana Pawła II	6%	
Przystąpienie Polski do UE i NATO	6%	
Śmierć Jana Pawła II	5%	
I wojna światowa	5%	
Zakończenie II wojny światowej	4%	
Chrzest Polski	4%	
Bitwa pod Grunwaldem	3%	
Wojna z ZSRR w 1920 roku	3%	
Powstania narodowe i zrywy niepodległościowe – ogólnie	3%	
Komunizm – ogólnie	2%	
Powódź	2%	
Działalność opozycji w okresie PRL	2%	
Przemiany gospodarcze po roku 1989	2%	
Wrzesień 1939 i walki podziemia niepodległościowego	2%	
Polityka dynastii Piastów i Jagiellonów	2%	
Uchwalenie Konstytucji 3 maja	1%	
Zbrodnia katyńska	1%	
Działalność Józefa Piłsudskiego	1%	
Wojny w XVII wieku	1%	
Trudno powiedzieć	17%	

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ badani mogli wymienić więcej niż jedno wydarzenie

Co jedenasty ankietowany (9%) jest zdania, że istotnym okresem dla losów naszego kraju były rozbiory. Nieco mniejsze grupy respondentów wymieniają odzyskanie przez Polskę niepodległości w 1918 roku oraz kwietniową katastrofę samolotu prezydenckiego pod Smoleńskiem (po 8%). Co czternasty badany (7%) uważa, że zdarzeniem przełomowym był stan wojenny. Pontyfikat Jana Pawła II oraz przystąpienie Polski do Unii Europejskiej i NATO za szczególnie istotne wydarzenia uznało po 6% ankietowanych. Co dwudziesty respondent za ważne fakty uważa śmierć Jana Pawła II oraz I wojnę światową (po 5%). Nieliczni wymieniali zakończenie II wojny światowej, chrzest Polski (po 4%). Jeszcze mniej badanych wskazało bitwę pod Grunwaldem, wojnę z ZSRR w 1920 roku oraz ogólnie powstania narodowe (po 3%).

POWODY DO DUMY LUB WSTYDU W HISTORII POLSKI

Dostrzeżenie w narodowej przeszłości powodów do dumy jest wśród ankietowanych niemal powszechne. Więcej niż ośmiu na dziesięciu (83%) uważa, że w historii Polski są wydarzenia, które mogą uchodzić obecnie za przynoszące chwałę. Przeciwną opinię wyrażają nieliczni (4%). W ciągu ponad dwudziestu lat zwiększył się odsetek ankietowanych dostrzegających w przeszłości powody do dumy (o 5 punktów), jednocześnie zmalał odsetek tych, którzy nie mają w tej sprawie wyrobionego zdania (o 7 punktów).

Spośród grup społeczno-demograficznych częściej niż inni powody do dumy dostrzegają osoby w wieku od 45 do 54 lat, ankietowani mieszkający w dużych miastach, a wśród aktywnych zawodowo – kadra kierownicza i specjaliści z wyższym wykształceniem. Odsetek badanych deklarujących, że w historii Polski były wydarzenia, z których Polacy mogą

być dumni, wzrasta wraz z poziomem wykształcenia i jest najwyższy wśród osób najlepiej wykształconych. Przekonanie o istnieniu w przeszłości Polski wydarzeń chwalebnych częściej niż inni podzielają respondenci dobrze sytuowani, o dochodach powyżej 1500 zł *per capita*.

Badani, którzy przyznali, że w przeszłości Polski można znaleźć wydarzenia mogące stanowić powód do dumy, zostali poproszeni o wymienienie faktów, które można uznać za chwalebne. Co trzeci ankietowany (33%) wymienił w tym kontekście wybór Karola Wojtyły na papieża. Dla co piątego (22%) powodem do odczuwania dumy jest transformacja ustrojowa w 1989 roku, obalenie systemu komunistycznego. Respondenci wymieniali również okres „Solidarności” i podpisanie Porozumień Sierpniowych (18%) oraz pontyfikat Jana Pawła II (12%). Dokładnie jeden na dziesięciu ankietowanych (10%) wymienił bitwę pod Grunwaldem.

Dla 8% badanych wydarzeniem mogącym uchodzić za chwalebne jest odzyskanie przez Polskę niepodległości w 1918 roku. Dla jeszcze mniejszej grupy (6%) chlubną kartą historii jest powstanie warszawskie. Co dwudziesty respondent jest zdania, że Polacy mogą być dumni z wygranej wojny z ZSRR w 1920 roku, a także z przystąpienia Polski do Unii Europejskiej i NATO (po 5%). Nieliczni badani wymienili walkę narodu polskiego w czasie II wojny światowej, uchwalenie Konstytucji 3 maja, odsiecz wiedeńską, powstania narodowe, odzyskanie wolności w roku 1945 (po 4%), walki żołnierzy polskich na frontach II wojny światowej oraz organizację i walkę Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w latach 1939–1945 (po 3%).

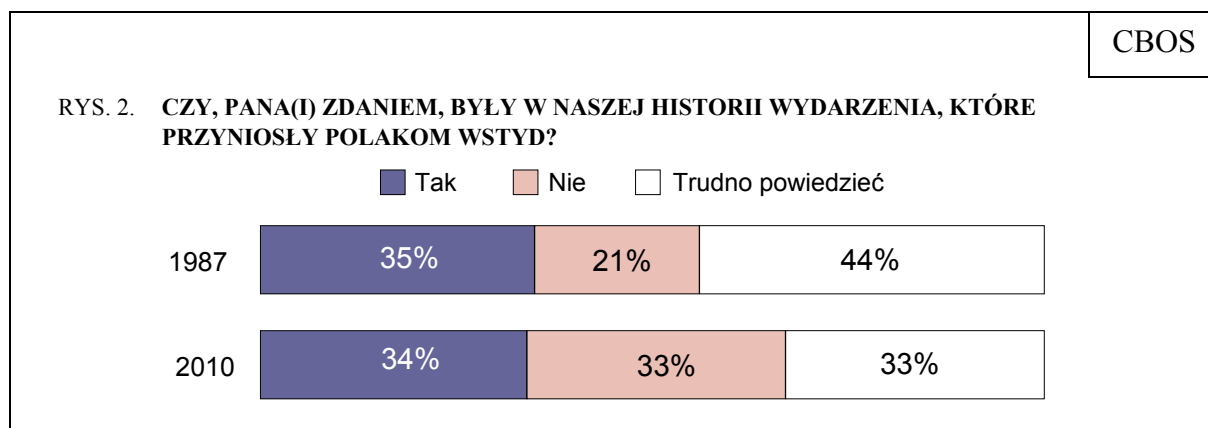
Kanon wydarzeń uznawanych za powód do dumy zmienił się znacząco w ostatnim dwudziestoleciu. O ile w 1987 roku badani wymieniali przede wszystkim bitwę pod Grunwaldem i wydarzenia związane z okresem II wojny światowej, o tyle obecnie – najczęściej wydarzenia związane z przemianami ustrojowymi i osobą Jana Pawła II. Odsetek ankietowanych, którzy uważają, że Grunwald może stanowić dla Polaków powód do dumy, zmniejszył się o 23 punkty. Znacząco wzrósł natomiast (o 29 punktów) odsetek osób wymieniających wybór Karola Wojtyły na papieża. Zwiększył się też (o 15 punktów) odsetek badanych doceniających rolę, jaką odegrał NSZZ „Solidarność”. Jednocześnie trzeba zaznaczyć, że ponad dwadzieścia lat temu częściej jako powody do dumy wymieniano wydarzenia związane z II wojną światową, które obecnie zeszły na dalszy plan ustępując miejsca zdarzeniom chronologicznie bliższym.

Wydarzenia, z których – zdaniem badanych – Polacy mogą być **dumni**
(według terminów badań)

	1987	N=1075	2010	N=807
Bitwa pod Grunwaldem		33%	Wybór Karola Wojtyły na papieża	33%
Powstanie warszawskie		15%	Upadek komunizmu (Okrągły Stół, wybory 4 czerwca 1989)	22%
Walka, postawa narodu w czasie II wojny światowej		15%	Sierpień 1980, okres „Solidarności”	18%
Kampania wrześniowa 1939 roku		13%	Pontyfikat Jana Pawła II	12%
Walki o niepodległość, powstania narodowe – ogólnie		12%	Bitwa pod Grunwaldem	10%
Organizacja i walka PSZ na Zachodzie		11%	Odzyskanie niepodległości w 1918 roku	8%
Odsiecz wiedeńska		11%	Powstanie warszawskie	6%
Walki żołnierzy polskich na wszystkich frontach II wojny światowej – ogólnie		10%	Wojna polsko-radziecka (1920)	5%
Zwycięstwo, odzyskanie wolności w 1945 roku		9%	Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej, NATO	5%
Powstanie listopadowe		9%	Walka, postawa narodu w czasie II wojny światowej – ogólnie	4%
Odzyskanie niepodległości w 1918 roku		8%	Konstytucja 3 maja	4%
Powstanie styczniowe		7%	Odsiecz wiedeńska	4%
Konstytucja 3 maja		7%	Walka o niepodległość, powstania narodowe – ogólnie	4%
Powstania śląskie		5%	Zwycięstwo, odzyskanie wolności po II wojnie światowej	4%
Ruch oporu, partyzantka		4%	Walki żołnierzy polskich na wszystkich frontach II wojny światowej – ogólnie	3%
Wybór kardynała Karola Wojtyły na papieża		4%	Organizacja i walka PSZ na Zachodzie	3%
Powstanie kościuszkowskie		4%		
Organizacja i walki LWP		4%		
Wojny ze Szwecją w XVII wieku, „potop szwedzki”		4%		
Powstanie państwa polskiego, chrzest Polski		3%		
Odbudowa kraju, plan 3-letni		3%		
Sierpień 1980, okres „Solidarności”		3%		

Pominięto kategorie pojawiające się w wypowiedziach mniej niż 3% badanych oraz odpowiedź „nie wiem/trudno powiedzieć”. Procenty nie sumują się do 100, ponieważ badani mogli wymieni więcej niż jeden powód

Ankietowani są dokładnie podzieleni w kwestii dostrzegania w historii Polski powodów do wstydu. Jedna trzecia (34%) jest zdania, że w historii naszego kraju były wydarzenia, które przyniosły Polakom wstyd, niemal tyle samo (33%) wyraża przeciwną opinię. W porównaniu z rokiem 1987 odsetek ankietowanych dostrzegających w historii Polski wydarzenia będące powodem do wstydu nie zmienił się znacząco, natomiast wzrósł (o 12 punktów) odsetek tych, którzy nie dostrzegają takich wydarzeń.

Przekonanie, że w przeszłości Polski można znaleźć wydarzenia, które mogą uchodzić za haniebne, najczęściej podzielają respondenci w wieku od 55 do 64 lat, mieszkańcy dużych miast, badani z wyższym wykształceniem oraz ankietowani o najwyższych dochodach *per capita*, częściej mężczyźni niż kobiety.

Proszeni o wymienienie wydarzeń z historii Polski, które przyniosły Polakom wstyd, ankietowani najczęściej wskazywali na klasę polityczną III RP (17%). Co dziewiąty badany (11%) uważa, że dla współczesnych powodem do odczuwania wstydu mogą być rozbiory Polski, nieco mniej (9%) wymienia w tym kontekście wprowadzenie systemu komunistycznego. Dla 7% ankietowanych wydarzeniem haniebnym jest konfederacja targowicka, porównywalna grupa (6%) wskazała na stosunek do Żydów w czasie II wojny światowej. Co dwudziesty ankietowany uważa, że należy wstydzić się polityki zagranicznej III RP – zaangażowania Polski w konflikty zbrojne i zależności od Unii Europejskiej, agresji na Czechosłowację w 1968 roku oraz antysemityzmu Polaków (po 5%). Nieliczni badani wymienili fakt osłabienia państwa na przełomie XVII i XVIII stulecia, afery polityczne III RP (po 4%), zajęcie Zaolzia w 1938 roku, wprowadzenie stanu wojennego, polski sport, prześladowanie opozycji w czasach PRL, brak rozrachunku z PRL-em po 1989 roku (po 3%).

CBOS			
Wydarzenia, które – zdaniem badanych – przyniosły Polakom wstyd (według terminów badań)			
1987	N=479	2010	N=335
Rozbiory Polski	25%	Klasa polityczna III RP	17%
Konfederacja targowicka	15%	Rozbiory Polski	11%
Stan wojenny	12%	Wprowadzenie systemu komunistycznego	9%
Sierpień '80	10%	Konfederacja targowicka	7%
Oslabienie państwa w XVII – XVIII wieku	9%	Stosunek do Żydów w czasie II wojny światowej	6%
Zajęcie Zaolzia	9%	Polityka zagraniczna III RP – zaangażowanie w konflikty zbrojne, zależność od UE	5%
Zachowania i postawy Polaków w czasie II wojny światowej	5%	Agresja na Czechosłowację w 1968 roku	5%
Grudzień '70	4%	Antysemityzm (w tym pogrom kielecki)	5%
Postawy Polaków w czasie zaborów	4%	Oslabienie państwa w XVII–XVIII wieku	4%
Polityka rządu londyńskiego	3%	Afery polityczne III RP	4%
Rządy okresu międzywojennego	3%	Zajęcie Zaolzia w 1938 roku	3%
Formowanie się władzy ludowej, walki między Polakami	3%	Stan wojenny	3%
Ucieczka rządu polskiego w 1939 roku	3%	Polski sport	3%
Błędy gospodarcze lat 60. i 70.	3%	Prześladowanie opozycji politycznej w PRL	3%
Brak praworządności w latach 1944–1955, stalinizm, represjonowanie AK	3%	Brak rozrachunku z okresem PRL	3%

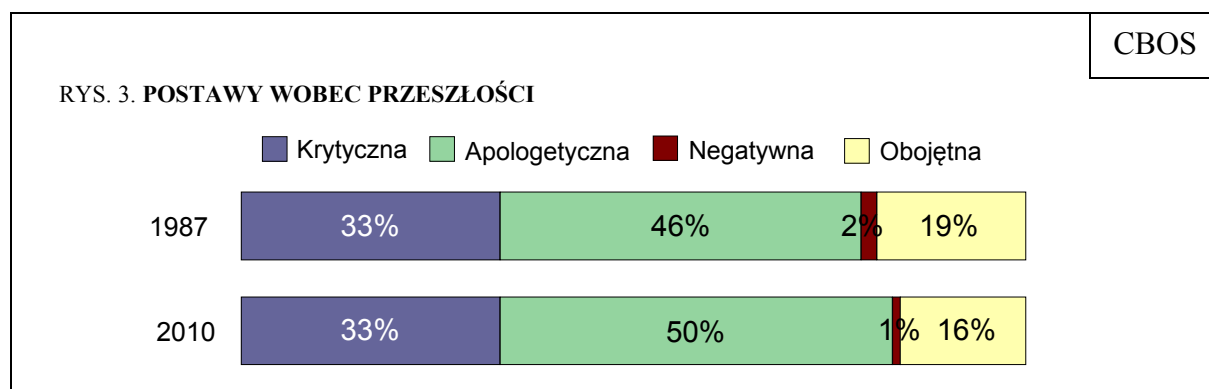
Pominięto kategorie pojawiające się w wypowiedziach mniej niż 3% badanych i odpowiedź „nie wiem/trudno powiedzieć”. Procenty nie sumują się do 100, ponieważ badani mogli wymienić więcej niż jeden powód

W 1987 roku badani wymieniali jako powody do wstydu przede wszystkim rozbiory Polski (25%) i konfederację targowicką (15%). Obecnie, mimo że wydarzenia te są nadal wskazywane przez ankietowanych, straciły na znaczeniu ustępując miejsca życiu politycznemu po roku 1989.

W zależności od tego, czy ankietowani dostrzegają w historii Polski wydarzenia mogące stanowić powody do dumy czy do wstydu, zostali podzieleni na cztery kategorie, reprezentujące odmienne postawy wobec przeszłości³. Postawę krytyczną prezentują badani, którzy w historii Polski dostrzegają powody zarówno do wstydu, jak i dumy; postawę apologetyczną przyjmują ci, którzy dostrzegają jedynie chlubne karty naszych dziejów. Postawę negatywną prezentują respondenci, którzy w przeszłości widzą wydarzenia jedynie

³ Por. P. Kwiatkowski, *Pamięć zbiorowa społeczeństwa polskiego w okresie transformacji*, Warszawa 2008.

godne potępienia. Obojętność wobec wydarzeń z przeszłości cechuje tych badanych, którzy w historii Polski nie dostrzegają powodów ani do dumy, ani do wstydu.

Podobnie jak ponad dwie dekady temu, obecnie najczęstsza wśród badanych jest postawa apologetyczna – dokładnie połowa (50%) dostrzega w historii Polski jedynie wydarzenia mogące stanowić powód do dumy. Jedna trzecia ankietowanych (33%) prezentuje krytyczną postawę wobec przeszłości, dostrzegając w niej zarówno epizody chlubne, jak i haniebne. Dla blisko co szóstego respondenta (16%) przeszłość w ogóle nie stanowi przedmiotu wartościowania, natomiast znikomy odsetek osób (1%) dostrzega jedynie jej ciemne strony.

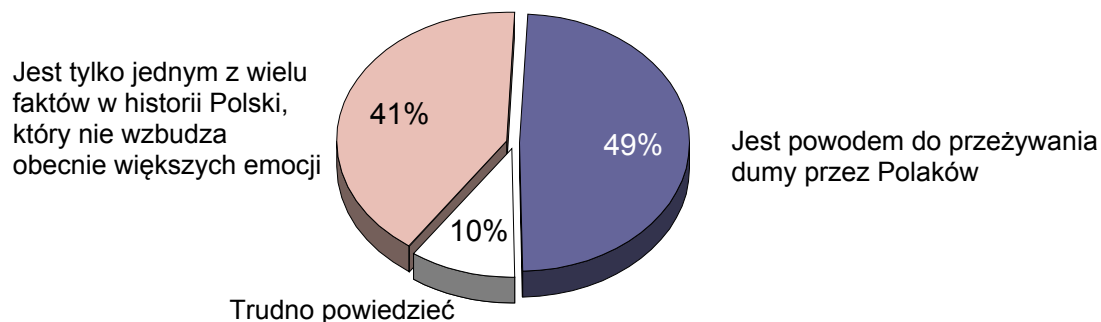
Postawę krytyczną wobec przeszłości częściej niż inni przyjmują badani w wieku 55–64 lata, mieszkańcy miast dużych (101 tys. – 500 tys. ludności) i największych (ponadpółmilionowych), respondenci o najwyższych dochodach, deklarujący poglądy lewicowe.

Ankietowani dostrzegający w przeszłości jedynie powody do dumy to najczęściej ludzie młodzi (do 24 roku życia), osoby mieszkające na wsi bądź w miastach do 20 tys. mieszkańców.

BITWA GRUNWALDZKA W PAMIĘCI ZBIOROWEJ

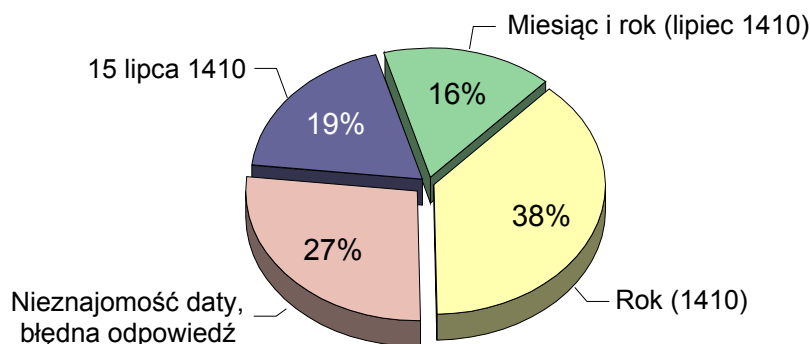
Blisko połowa badanych (49%) jest zdania, że bitwa pod Grunwaldem może stanowić współcześnie powód do odczuwania dumy przez Polaków. Dwie piąte natomiast (41%) twierdzi, że jest tylko jednym z wielu wydarzeń z przeszłości, które obecnie nie wzbudza większych emocji.

RYS. 4. CZY, PANA(I) ZDANIEM, BITWA POD GRUNWALDEM JEST OBECNIE POWODEM DO PRZEŻYWANIA DUMY PRZEZ POLAKÓW CZY TEŻ TYLKO JEDNYM Z WIELU FAKTÓW W HISTORII POLSKI, KTÓRY NIE WZBUDZA OBECNIE WIĘKSZYCH EMOCJI?

Nieco ponad jedna czwarta badanych (27%) nie zna daty bitwy pod Grunwaldem. Wśród pozostałych przeważają ci, którzy potrafią podać jedynie rok, w którym miała ona miejsce (38%), co szósty (16%) pamięta tylko miesiąc i rok, a jedynie co piąty (19%) zna dokładną datę.

RYS. 5. CZY PAMIĘTA PAN(I), KIEDY ODBYŁA SIĘ BITWA POD GRUNWALDEM? PROSZĘ PODAĆ MOŻLIWIE NAJDOKŁADNIEJSZĄ DATĘ (DZIEŃ, MIESIĄC, ROK)

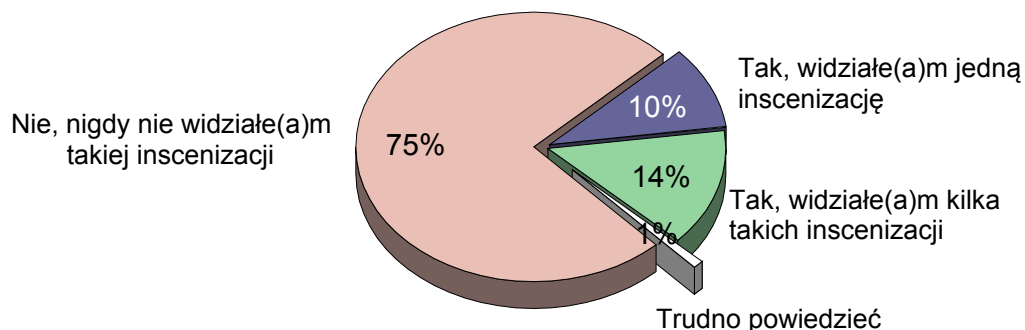

UDZIAŁ W INSCENIZACJACH HISTORYCZNYCH

Trzy czwarte badanych (75%) nigdy nie zetknęło się z rekonstrukcjami wydarzeń historycznych, tylko co czwarty (24%) przyznaje, że widział jakieś inscenizacje. Ci, którzy deklarują, że oglądali rekonstrukcje minionych zdarzeń, to najczęściej ludzie młodzi – w wieku 18–24 lata – oraz mieszkańcy miast liczących od 101 tys. do 500 tys. ludności i największych aglomeracji.

CBOS

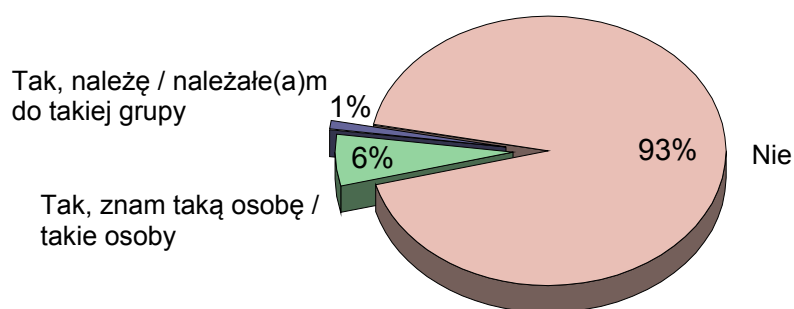
RYS. 6. CZY KIEDYKOLWIEK WIDZIAŁ(A) PAN(I) NA ŻYWO JAKIEŚ REKONSTRUKCJE, INSCENIZACJE WYDARZEŃ Z PRZESZŁOŚCI?

Ogromna większość ankietowanych nie zna nikogo, kto działa czynnie w grupach zajmujących się rekonstrukcjami historycznymi, ani sama nie prowadzi tego rodzaju aktywności. Nieliczni (1%) deklarują, że należą lub należeli do grupy zajmującej się odtwarzaniem wydarzeń historycznych, a sześciu na stu badanych (6%) przyznaje, że osobiście zna kogoś, kto działa lub w przeszłości działał w takim ruchu.

CBOS

RYS. 7. CZY PAN(I) OSOBIŚCIE NALEŻY OBECNIE LUB NALEŻAŁ(A) W PRZESZŁOŚCI DO GRUPY ZAJMUJĄCEJ SIĘ ODTWARZANIEM WYDARZEŃ HISTORYCZNYCH LUB ZNA PAN(I) OSOBIŚCIE TAKĄ OSOBĘ/TAKIE OSOBY?

Bitwa pod Grunwaldem, chociaż nadal obecna w pamięci polskiego społeczeństwa, zdaje się tracić na znaczeniu. Większość badanych (54%) potrafi jedynie w przybliżeniu określić, kiedy się ona odbyła, natomiast tylko co piąty (19%) pamięta dokładną datę bitwy. Wspomnienie tego wydarzenia nie łączy się też z uczuciem narodowej dumy. Mimo iż blisko połowa ankietowanych (49%) deklaruje, że Grunwald może być dla Polaków powodem do dumy, jedynie co dziesiąty (10%) proszony o wymienienie chlubnych wydarzeń z przeszłości Polski wskazuje właśnie na wiktoryę grunwaldzką. Jednocześnie tylko dla 3% ankietowanych bitwa pod Grunwaldem jest wydarzeniem o szczególnym znaczeniu w historii naszego kraju. Wysoki odsetek badanych deklarujących, że może ona stanowić powód do dumy, świadczy o jej zakorzenieniu w tradycji i historycznym kanonie, a nie w żywej pamięci zbiorowej, będącej odbiciem społecznie dominujących wartości i podstawą tożsamości grupowej.

W ciągu ponad dwudziestu lat postawy Polaków wobec przeszłości nie zmieniły się znacząco. Badani w zdecydowanej większości (83%) dostrzegają w historii Polski powody do dumy, rzadziej do wstydu (34%), najczęściej przyjmują postawę apologetyczną wobec historii (50%), charakteryzującą się dostrzeganiem jedynie chlubnych jej fragmentów. Zmianie uległa natomiast sama treść pamięci. Na uwagę zasługuje tutaj przesunięcie się horyzontu czasowego, w którym sytuują się wydarzenia wymieniane przez badanych jako powody do wstydu lub dumy. Obecnie ankietowani częściej wskazują na zdarzenia chronologicznie bliższe, zawierające się w pamięci komunikowanej⁴, a więc takie, które są dostępne nie tylko w formie ukonstytuowanej wiedzy historycznej, ale i w relacjach bezpośrednich świadków.

Badani proszeni o wymienienie wydarzeń przełomowych dla losów naszego kraju najczęściej wskazywali na upadek komunizmu (23%), II wojnę światową (22%) oraz wybór papieża Jana Pawła II (20%). Jednocześnie wybór ten jest najczęściej wymienianym wydarzeniem w kontekście powodów do dumy (33%). Zdaniem badanych dumę może budzić również upadek komunizmu (22%) i Sierpień 1980, okres „Solidarności” (18%). Tym, czego Polacy powinni się wstydzić, jest przede wszystkim klasa polityczna III RP (17%), rozbiory Polski (11%) oraz wprowadzenie systemu komunistycznego (9%).

---

⁴ Por. J. Assmann, *Pamięć kulturowa, pismo, zapamiętywanie i polityczna tożsamość w cywilizacjach starożytnych*, Warszawa 2008.

Oprócz konwencjonalnych form obchodów rocznic wydarzeń historycznych, coraz powszechniejszym sposobem upamiętniania wydarzeń z przeszłości są ich inscenizacje. Mimo że w ostatnich latach ruch rekonstruktorski zyskuje w Polsce na popularności, to nadal zdecydowana większość ankietowanych nie zetknęła się bezpośrednio z tego typu inicjatywami. Trzech na czterech badanych (75%) nigdy nie widziało żadnych inscenizacji historycznych, a przynależność do tego ruchu deklaruje znikomy odsetek ankietowanych (1%).

Opracował
Marcin HERRMANN

A N E K S

Tabela 1

		Czy, Pana(i) zdaniem, były w historii Polski wydarzenia, z których Polacy mogą być dumni?			Liczba osób
		Tak	Nie	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		83	4	13	976
Płeć	Mężczyźni	85	5	11	464
	Kobiety	82	4	14	512
Wiek	18-24 lata	86	5	9	129
	25-34	79	6	15	183
	35-44	83	5	13	142
	45-54	90	2	8	170
	55-64	86	4	10	179
	65 lat i więcej	77	5	19	173
Miejsce zamieszkania	Wieś	78	5	17	377
	Miasto do 20 tys.	81	7	12	124
	20-100 tys.	87	2	11	180
	101-500 tys.	87	3	10	168
	501 tys. i więcej mieszk.	91	5	4	126
Wykształcenie	Podstawowe	75	6	20	249
	Zasadnicze zawodowe	80	7	13	249
	Średnie	87	2	11	328
	Wyższe	94	3	3	151
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	97	1	2	88
	Średni personel, technicy	93		7	48
	Pracownicy adm.-biurowi	90	1	8	55
	Pracownicy usług	73	6	21	62
	Robotnicy wykwalifikowani	84	7	9	102
	Robotnicy niewykwalifik.	83	4	12	53
	Rolnicy	78	5	17	53
	Pracujący na własny rach.	87		13	38
Bierni zawodowo	Renciści	81	3	16	73
	Emeryci	77	5	18	205
	Uczniowie i studenci	85	6	9	88
	Bezrobotni	78	6	16	55
	Gospodynie domowe i inni	87	3	10	57
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	94	1	5	124
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	84	3	13	87
	sekt. pryw. poza rolnict.	84	6	11	211
	prywatnym gosp. rolnym	76	6	18	49
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	84	5	11	164
	501-750	79	4	17	125
	751-1000	85	2	13	162
	1001-1500	82	6	12	167
	Powyżej 1500 zł	94	1	4	124
Ocena własnych war. mater.	Złe	78	6	16	146
	Średnie	83	3	14	429
	Dobre	86	5	9	401
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	92	2	6	50
	Raz w tygodniu	81	4	15	434
	1-2 razy w miesiącu	82	5	13	186
	Kilka razy w roku	84	5	11	214
	W ogóle nie uczestniczy	88	3	9	93
Poglądy polityczne	Lewica	85	6	9	154
	Centrum	86	6	8	288
	Prawica	88	2	10	316
	Trudno powiedzieć	71	4	25	218

Tabela 2

		Czy, Pana(i) zdaniem, były w naszej historii wydarzenia, które przyniosły Polakom wstyd?			Liczba osób
		Tak	Nie	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		34	33	33	971
Płeć	Mężczyźni	40	34	26	462
	Kobiety	29	32	38	509
Wiek	18-24 lata	31	34	35	129
	25-34	30	37	33	182
	35-44	35	34	31	142
	45-54	37	32	31	169
	55-64	40	28	32	178
	65 lat i więcej	32	35	33	171
Miejsce zamieszkania	Wieś	23	36	40	375
	Miasto do 20 tys.	27	44	29	123
	20-100 tys.	38	31	31	179
	101-500 tys.	48	25	27	168
	501 tys. i więcej mieszk.	50	30	20	126
Wykształcenie	Podstawowe	22	35	42	244
	Zasadnicze zawodowe	30	37	33	250
	Srednie	39	32	29	326
	Wyższe	51	27	22	151
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	48	30	22	88
	Średni personel, technicy	53	27	21	48
	Pracownicy adm.-biurowi	36	35	29	55
	Pracownicy usług	19	36	45	63
	Robotnicy wykwalifikowani	37	33	30	102
	Robotnicy niewykwalifik.	27	35	38	51
	Rolnicy	20	42	38	53
Pracujący na własny rach.	51	25	24	38	
Bierni zawodowo	Renciści	29	36	36	72
	Emeryci	37	29	33	203
	Uczniowie i studenci	28	36	35	88
	Bezrobotni	25	43	31	55
	Gospodynie domowe i inni	31	32	36	56
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	38	33	29	121
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	32	31	37	87
	sekt. pryw. poza rolnict.	40	33	27	211
	prywatnym gosp. rolnym	20	42	38	49
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	27	40	33	160
	501-750	26	34	40	125
	751-1000	30	34	36	161
	1001-1500	44	36	20	167
	Powyżej 1500 zł	57	26	16	123
Ocena własnych war. mater.	Złe	28	35	38	146
	Średnie	36	30	34	423
	Dobre	35	36	28	401
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	44	35	21	48
	Raz w tygodniu	32	30	38	431
	1-2 razy w miesiącu	29	40	32	185
	Kilka razy w roku	37	36	27	215
	W ogóle nie uczestniczy	45	31	24	93
Poglądy polityczne	Lewica	42	38	20	153
	Centrum	36	40	24	288
	Prawica	36	35	29	311
	Trudno powiedzieć	24	20	56	219

Tabela 3

		Postawy wobec przeszłości				Liczba osób
		krytyczna	apologetyczna	negatywna	obojętna	
		%	%	%	%	
Ogółem		33	50	1	16	970
Płeć	Mężczyźni	39	46	1	14	462
	Kobiety	28	54	1	17	508
Wiek	18-24 lata	31	55	0	14	129
	25-34	29	50	1	20	182
	35-44	34	49	1	16	142
	45-54	37	52		10	169
	55-64	39	47	1	13	177
	65 lat i więcej	28	48	3	20	171
Miejsce zamieszkania	Wieś	22	56	1	21	375
	Miasto do 20 tys.	25	55	1	18	123
	20-100 tys.	34	52	3	10	179
	101-500 tys.	49	39		13	167
	501 tys. i więcej mieszk.	49	42	1	8	126
Wykształcenie	Podstawowe	20	55	2	23	244
	Zasadnicze zawodowe	28	52	1	19	249
	Średnie	38	49	1	12	326
	Wyższe	51	43		6	151
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	48	49		3	88
	Średni personel, technicy	53	40		7	48
	Pracownicy adm.-biurowi	36	54		10	55
	Pracownicy usług	17	56	2	25	62
	Robotnicy wykwalifikowani	35	49	2	14	102
	Robotnicy niewykwalifik.	27	58		15	51
	Rolnicy	20	57		22	53
Bierni zawodowo	Pracujący na własny rach.	51	36		13	38
	Renciści	26	54	2	18	72
	Emeryci	35	42	3	20	203
	Uczniowie i studenci	28	57		15	88
	Bezrobotni	22	56	3	19	55
Pracuje w:	Gospodynie domowe i inni	31	56		13	56
	inst. państw., publicznej	38	57		5	121
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	32	52		16	87
	sekt. pryw. poza rolnict. prywatnym gosp. rolnym	38	46	2	15	211
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	20	56		24	49
	501-750	26	58	1	15	160
	751-1000	26	53		21	125
	1001-1500	28	57	2	13	160
	Powyżej 1500 zł	40	42	4	14	167
Ocena własnych war. mater.	57	37		6	123	
	Złe	27	51	1	21	145
	Średnie	34	49	2	15	423
Udział w prakt. religijnych	Dobre	35	51	1	14	401
	Kilka razy w tygodniu	39	52	5	4	48
	Raz w tygodniu	31	50	1	18	431
	1-2 razy w miesiącu	28	54	1	17	185
	Kilka razy w roku	36	48	1	15	214
Poglądy polityczne	W ogóle nie uczestniczy	43	45	2	10	93
	Lewica	41	45	1	13	153
	Centrum	35	50	1	13	288
	Prawica	35	53	1	11	311
	Trudno powiedzieć	22	50	2	26	218

Tabela 4

		Czy, Pana(i) zdaniem, bitwa pod Grunwaldem jest obecnie powodem do przeżywania dumy przez Polaków czy też tylko jednym z wielu faktów w historii Polski, który nie wzbudza obecnie większych emocji?			Liczba osób
		Jest powodem do przeżywania dumy przez Polaków	Jest tylko jednym z wielu faktów w historii Polski, który nie wzbudza obecnie większych emocji	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		49	41	10	977
Płeć	Mężczyźni	52	42	6	464
	Kobiety	47	41	12	513
Wiek	18-24 lata	53	42	5	129
	25-34	41	54	5	183
	35-44	53	39	8	142
	45-54	45	46	9	170
	55-64	54	37	8	180
	65 lat i więcej	52	29	19	173
Miejsce zamieszkania	Wieś	53	33	14	377
	Miasto do 20 tys.	54	39	7	124
	20-100 tys.	51	40	9	180
	101-500 tys.	45	50	5	169
	501 tys. i więcej mieszk.	38	59	3	126
Wykształcenie	Podstawowe	53	29	18	249
	Zasadnicze zawodowe	47	43	10	250
	Średnie	47	46	6	328
	Wyższe	51	48	1	151
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	53	46	1	88
	Średni personel, technicy	45	49	6	48
	Pracownicy adm.-biurowi	43	56	1	55
	Pracownicy usług	41	53	6	63
	Robotnicy wykwalifikowani	45	49	5	102
	Robotnicy niewykwalifik.	41	43	16	53
	Rolnicy	65	20	15	53
	Pracujący na własny rach.	40	48	12	38
Bierni zawodowo	Renciści	72	19	9	73
	Emeryci	50	33	16	205
	Uczniowie i studenci	57	40	3	88
	Bezrobotni	44	46	10	55
	Gospodynie domowe i inni	31	55	14	57
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	41	54	5	124
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	53	41	6	87
	sekt. pryw. poza rolnict.	44	50	6	211
	prywatnym gosp. rolnym	62	21	17	49
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	48	42	10	164
	501-750	52	38	10	125
	751-1000	48	41	11	163
	1001-1500	50	46	4	167
	Powyżej 1500 zł	44	53	3	124
Ocena własnych war. mater.	Złe	45	41	14	147
	Średnie	47	41	13	429
	Dobre	54	42	4	401
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	54	36	10	50
	Raz w tygodniu	56	34	10	434
	1-2 razy w miesiącu	48	41	10	186
	Kilka razy w roku	40	53	7	215
	W ogóle nie uczestniczy	41	51	8	93
Poglądy polityczne	Lewica	47	49	4	154
	Centrum	45	52	4	288
	Prawica	61	33	6	316
	Trudno powiedzieć	40	34	26	219

Tabela 5

		Czy kiedykolwiek widział(a) Pan(i) na żywo jakiejś rekonstrukcje, inscenizacje wydarzeń z przeszłości?				Liczba osób
		Tak, widział(a)m kilka takich inscenizacji	Tak, widział(a)m jedną inscenizację	Nie, nigdy nie widział(a)m takiej inscenizacji	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	
Ogółem		14	10	75	1	977
Płeć	Mężczyźni	17	10	72	1	464
	Kobiety	11	11	77	2	513
Wiek	18-24 lata	20	14	65	1	129
	25-34	17	13	70	0	183
	35-44	18	9	73		142
	45-54	13	11	76	1	170
	55-64	11	11	76	2	180
	65 lat i więcej	6	5	87	2	173
Miejsce zamieszkania	Wieś	10	7	82	1	377
	Miasto do 20 tys.	14	11	73	2	124
	20-100 tys.	12	13	74	1	180
	101-500 tys.	20	10	70	1	169
	501 tys. i więcej mieszk.	20	17	62	1	126
Wykształcenie	Podstawowe	8	8	82	2	249
	Zasadnicze zawodowe	9	10	80	1	250
	Średnie	18	10	71	1	328
	Wyższe	22	15	63	0	151
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	21	13	66		88
	Średni personel, technicy	34	4	62		48
	Pracownicy adm.-biurowi	12	14	74		55
	Pracownicy usług	10	10	80		63
	Robotnicy wykwalifikowani	14	11	74	1	102
	Robotnicy niewykwalifik.	7	7	86		53
	Rolnicy	7		90	2	53
Pracujący na własny rach.	23	18	60		38	
Bierni zawodowo	Renciści	8	8	83	1	73
	Emeryci	10	7	82	1	205
	Uczniowie i studenci	23	14	62	1	88
	Bezrobotni	9	12	77	2	55
	Gospodynie domowe i inni	10	20	63	7	57
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	22	13	65		124
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	15	9	74	1	87
	sekt. pryw. poza rolnict.	16	11	74		211
	prywatnym gosp. rolnym	9		88	3	49
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	10	14	74	1	164
	501-750	6	7	87	1	125
	751-1000	17	10	71	2	163
	1001-1500	12	9	78	2	167
	Powyżej 1500 zł	18	11	71		124
Ocena własnych war. mater.	Złe	6	9	83	2	147
	Średnie	14	10	75	1	429
	Dobre	16	11	72	1	401
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	10	6	82	3	50
	Raz w tygodniu	15	9	73	2	434
	1-2 razy w miesiącu	15	13	73		186
	Kilka razy w roku	12	10	77	0	215
	W ogóle nie uczestniczy	11	12	77		93
Poglądy polityczne	Lewica	14	11	73	1	154
	Centrum	17	13	70		288
	Prawica	14	10	74	1	316
	Trudno powiedzieć	8	6	83	2	219

Tabela 6

		Czy Pan(i) osobiście należy obecnie lub należał(a) w przeszłości do grupy zajmującej się odtwarzaniem wydarzeń historycznych lub zna Pan(i) osobiście taką osobę / takie osoby?			Liczba osób
		Tak, należę / należałem(a) do takiej grupy	Tak, znam taką osobę / takie osoby	Nie	
		%	%	%	
Ogółem		1	6	93	973
Płeć	Mężczyźni	1	5	93	463
	Kobiety	0	6	94	509
Wiek	18-24 lata		12	88	129
	25-34	1	7	91	182
	35-44		5	95	141
	45-54	2	3	95	170
	55-64		6	94	178
	65 lat i więcej	1	2	97	173
Miejsce zamieszkania	Wieś	1	4	95	377
	Miasto do 20 tys.		7	93	124
	20-100 tys.	1	3	96	179
	101-500 tys.	2	8	90	168
	501 tys. i więcej mieszk.		8	92	124
Wykształcenie	Podstawowe		6	94	248
	Zasadnicze zawodowe	0	2	97	249
	Średnie	1	5	94	327
	Wyższe	2	11	87	150
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	2	12	86	86
	Średni personel, technicy	9		91	47
	Pracownicy adm.-biurowi		5	95	55
	Pracownicy usług		4	96	63
	Robotnicy wykwalifikowani		7	93	102
	Robotnicy niewykwalifik.		2	98	53
	Rolnicy			100	53
Pracujący na własny rach.		3	97	38	
Bierni zawodowo	Renciści		9	91	73
	Emeryci	1	3	96	205
	Uczniowie i studenci		16	84	88
	Bezrobotni			100	54
	Gospodynie domowe i inni		3	97	56
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	2	7	91	123
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	3	2	95	87
	sekt. pryw. poza rolnict.	1	7	92	209
	prywatnym gosp. rolnym			100	49
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł		8	92	162
	501-750	1	3	96	125
	751-1000		2	98	162
	1001-1500	2	7	91	167
	Powyżej 1500 zł	1	10	89	122
Ocena własnych war. mater.	Złe		3	97	145
	Średnie	1	4	95	429
	Dobre	1	7	92	398
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu		5	95	50
	Raz w tygodniu	1	4	95	432
	1-2 razy w miesiącu	0	5	95	186
	Kilka razy w roku	1	7	92	214
	W ogóle nie uczestniczy	1	10	89	91
Poglądy polityczne	Lewica	2	6	92	152
	Centrum	0	8	92	288
	Prawica	1	6	93	314
	Trudno powiedzieć	1	1	98	218